

TUREN PÅ GENDARMSTIEN

Tirsdag d. 30.03.2021

Fra Kruså til Sønderhav (9 km)

*Grænsegendarm Johan Petersen
Kruså*

So jetzt ist es soweit. Meine Freundin Anette und ich haben uns in Krusau verabredet um eine lang geplante Wandertour auf den Gendarmsti zu machen,- und hier fängt unsere Erzählung an:

Så er vi klar til vores tur fra Kruså gennem Kollund Skov til Sønderhav. Vi har glædet os, - og dagen er perfekt. Solen skinner fra en skyfri himmel, og rygsækken er pakket med mad og drikke. Vi står nu på parkeringspladsen i grænsebyen Kruså og ser os omkring. Mod nord ser vi resterne af den tidligere smukke bygning Krusågård (Foto 4). På selve parkeringspladsen ser vi en barak, der bruges til testning af Covid-19, - men mod øst (Foto 2) ser vi stien, der fører til Kollund skov, til Kobbermølle og til Flensborg Fjord.

Foto 1.

Foto 2.

Foto 3.

[Om Gendarmstien](#)

Byen Kruså har fået navn efter Krus-åen, der har sit udspring ved Padborg og løber ud i Flensborg Fjord ved Skomagerhus. Grænseovergangen til Tyskland er ved Skomagerhus, men den er desværre spærret grundet pandemien.

Kruså har forandret sig rigtig meget siden gendarmerne flyttede hertil efter grænsedragningen i 1920. I deres flotte blå uniformer vandrede de langs den nye grænse.

Hvis vi tager en tur tilbage i historien, så bestod Kruså i 1920 af Krusågård, en vandmølle, en landevejskro og nogle få huse. Efter grænsedragningen i 1920 blev Kruså en grænseby og hermed adskilt fra nabobyen Kobermølle og det sydlige opland. Foto 3 viser afspærringen af den gamle vej fra Kruså til Kobermølle.

I 1921 havde Kruså 120 indbyggere, men efterhånden som handlende og håndværkere kom til, voksede byen til 275 indbyggere i 1930. I 1955 var indbyggertallet steget til 757, men efter at den nye grænse var færdig i 1956 steg befolkningstallet yderligere, og i 1970 toppede antallet til 1797 indbyggere. Den seneste måling af indbyggertallet i 2020 viste, at der var 1510 borgere i Kruså.

Da den nye grænseovergang blev etableret i 1956, blev Kruså et vigtigt centrum for ***vognmænd**. Det betød meget for udviklingen af Kruså. Gendarmerne forsvandt og blev erstattet af politi og toldere. Siden Danmark i 2001 indgik i Schengen-aftalen, har grænsen til Tyskland været åben, hvilket dog ændrede sig i 2015, hvor Danmark midlertidigt genindførte paskontrol ved grænsen grundet flygtningetilstrømning og aktuelt er grænsen bevogtet grundet pandemien Covid 19.

Krusågård havde en meget central betydning i 1920. Gården har dog haft mange skiftende ***ejere**, og i 1970'erne blev Krusågård omdannet til restaurant og hotel, som var meget populær. Desværre blev hotellet lukket omkring 2010 og herefter er hotellet ***forfaldet**.

Foto 4. Krusågård

Foto 5. Krusågård

[Om Krusågård](#)

Kruså Mølle var en betydningsfuld ***virksomhed** omkring år 1900. Der var selve mølleriet og træsliberiet, hvor man fremstillede papirmasse. Og så var der et betydeligt landbrug. Alle jorde på sydsiden af søen og åen helt om til, hvor nu landegrænsen går ned til åen hørte til møllen.

Vandmøllen i Krusågård og i Kobermøllen har historisk set været tæt forbundne. Desværre mistede vandmøllen i Kruså en stor del af sin produktion efter 1920, og i 1964 blev møllen lukket.

Der har foregået mange aktiviteter i Møllegårdens bygninger, bl.a. blev bygningerne i Møllegården stillet til rådighed for gendarmerne. Nu er lejlighederne omdannet til ejerlejligheder. Tidligere var der en livlig trafik i Møllegården, og især forsamlingshuset var godt besøgt især af lokalbefolkningen. Der blev afholdt bryllupper, konfirmationer, runde fødselsdage, afdansningsbal, fastelavns-, og mange andre fester.

Foto 6. Kruså Vandmølle

[Om Kruså Vandmølle](#)

Grænseovergangen ved Skomagerhus blev etableret efter Grænsedragningen i 1920, bl.a. fordi borgerne i Flensborg brugte skoven langs fjorden som udflugtsmål, og det kunne ikke lade sig gøre uden en grænseovergang.

Siden 1920 har dele af Krus-åen ***dannet** grænse mellem Danmark og Tyskland. Ved Skomagerhus finder man den første af de 280 grænsesten, som markerer den dansk-tyske grænse mellem Flensborg Fjord og Vadehavet. (Foto 7.)

Foto 7.

Foto 8.

Grænsen og dens bevogtere.

Efter afstemningen i 1920 var det store spørgsmål - Hvor skulle grænsen gå? Det blev besluttet at følge Krus-åens løb, og ved Kruså gik åen og dermed i første omgang grænsen tværs gennem både Kruså Mølle og Kobbermøllen. Ejerne af Kruså Mølle, Krusågård og Kruså Kro ønskede at få deres ejendomme til Danmark, så grænsen endte med at blive flyttet et par hundrede meter mod syd. Kun ved Kobbermøllen kom tvivlen Tyskland til gode. Hvis Krus-åens løb skulle følges ville fabrikkerne og de tilhørende boliger blive adskilt. Dette var ikke godt, og derfor blev hele fabrikken med boliger tysk. Herefter kom landegrænsen til at gå midt på den lille gangbro ved udløbet i Kobbermølle Bugten. (Foto 7.) Herfra fortsatte grænsen ud mod Flensborg Fjord. Med den ny grænse blev ***Bov Sogn** den sydligste forpost. Bov Sogn har ***således** 18 kilometer landegrænse mod Tyskland. Hertil kommer fem kilometer af fjordens nordlige bred. Til at ***bevogte** grænsen efter 1920 havde Danmark et halvmilitært grænsepolitiet også kaldet Grænsegendarmeriet.

Turen gennem Kollund Skov

Turen fra Kruså til Kollund er både en historisk oplevelse og en naturoplevelse, som man MÅ opleve. At vandre i gendarmernes fodspor sætter den historiske ***ramme**, - og naturen ***er kronen på værket**, selvom naturstyrelsen i 2019 satte et ***hegn** op langs 70 km af den dansk-tyske grænse. Formålet var at beskytte den dansk svineproduktion. Det skabte megen debat og uro i grænselandet, men der er stadig fri adgang for mennesker.

Undervejs er der bygget shelters og sat borde og bænke op, så man kan hvile sig. (Foto 9.) Det gjorde vi selvfølgelig også, og nød udsigten over Flensborg Fjord. Skoven er meget kuperet, som vi også fik en god fornemmelse af, da vi gik på stien. Foto 12 viser en stigning, hvor der er lavet en naturtrappe med 50 trin. Endelig oppe og her nyder vi den pragtfulde udsigt over fjorden. Der er endnu ingen blade på træerne, - så vi kan nyde udsigten til Flensborg og Mürvik på den tyske side af fjorden. Herfra begynder nedstigningen til Kollund Mole. I min barndom var Kollund Mole et meget trafikeret område, nu er her roligt. Kun enkelte turister kommer forbi.

Foto 9. Shelters

Foto 10.

Foto 11.

Foto 12. Naturtrappe

Foto 13. Ruter gennem Kollund Skov. Den røde rute er Gendarmstien

Kollund Mole

De spritruiter, der sejlede på Flensborg Fjord, hed på sønderjysk "æ spritte". Spritturene opstod omkring 1960 og sluttede i sin egentlige form den 30.06.1999. Området var i denne periode meget turistpræget med parkeringspladser, hoteller og kiosker. Den alsiske gruppe Vos synger i deres sang "Ta en tur mæ æ spritte" om de oplevelser, man kunne få på disse sejlture. Mange gode historier blev fortalt, mange spil kort blev slidt op og selvfølgelig blev der købt toldfrie varer, især cigaretter. Når man ikke stod i kø, blev der drukket en øl eller to og for de sultne blev der serveret små retter. Ja, det var tider. *Det var et kæmpe savn, især for lokalbefolkningen, da ruten blev nedlagt.

Noget helt specielt for vores egn var det særlige sprog, der udviklede sig på spritbådene af de såkaldte "Petuhtanten", altså kvinder, der havde partoutkort til bådene og talte en skøn blanding af tysk, dansk og plattysk og sønderjysk. Hørt mange gange af de friske kvinder var - "Ohaueha, was'n Aggewars".

På Kollund mole var der under 2. verdenskrig, da Danmark var besat, opstillet en lyskaster og antiluftskys, som skulle beskytte Flensborg by mod luftangreb. (Foto 14. og 15.)

Også oppe bagved i Kollund skov, i Sønderhavsskovene og Fruerskov var der under krigen opsat lyskastere for at undgå bombardementer.

Foto 14.

Foto 15.

[Sangen "Ta en tur mæ æ spritte" af Vos](#)

Grænsehjemmet og Fakkalgården, Fjordvejen 44 i Kollund

Foto 16. Julemærkehjemmet i Kollund

Foto 17. Grænsehjem og siden restaurant

Efter et kort ophold ved Kollund mole fortsatte vi ad ruten gennem Kollund by. Vi havde en smuk udsigt over fjorden og gik videre langs vandet og herefter op gennem byen. Efter genforeningen i 1920 blev der i området gjort meget for at give børn nord og syd for grænsen mulighed for at komme på koloni. *Julemærkehjemmet Fjordmark, som vi passerede, blev oprettet i 1938 og eksisterer stadigvæk. Her ligger også på ruten det tidligere *Grænsehjem, som i dag er restaurant Fakkalgården. I oktober 1936 indviede Kong Christian d. 10 Grænsehjemmet, som både var kultursted og vandrehjem og som havde til opgave at ”styrke den dansk-nordiske *ånd” i grænselandet. Under 2. verdenskrig blev Grænsehjemmet anvendt som rekreatiionssted for tyske, *sårede soldater.

Fortællinger beretter om, at bestyreren på Grænsehjemmet gemte 3 frihedskæmpere i tårnet samtidig med at *værnemagten *hvilede ud ved siden af. Står man på stranden og kigger op, kan man sagtens forestille sig, hvordan det var. Kigger man ud over fjorden, kan man måske lige på den anden side få øje på Lyksborg slot, der i dag på den tyske side kun ligger 4 km fra det gamle Grænsehjem. Slottet har i hertugdømmernes tid bl.a. huset den danske kongeslægt.

[Om julemærkehjem](#)

[Stumfilm om Grænsehjemmet](#)

Sønderhav

Foto 18.

Foto 19. En tidlig morgen på turen

Så fulgte vi ruten videre mod Sønderhav. Langs med fjorden kunne vi skimte Okseøerne i baggrunden. Fjordvejen blev anlagt i 1933-36 og man skal forestille sig, at efter genforeningen i 1920 var Sønderhav blot et lille fiskerleje med sommerboliger. Men i hertugdømmernes tid var mange af de fine, større sommerboliger oppe i skrænterne ejet af rige, holstenske købmænd. Der var om sommeren liv og glade dage på de små badhoteller og mange små skibe lagde til langs molerne. I det hele taget var der en trafik på fjorden med turister. Et af de smukke huse, som kan ses i dag, er Montevideo, Fjordvejen 51.

Foto 20. Montevideo 2021

Huset er i dag privatejet og ***nænsomt** restaureret, men blev bygget i 1889 af en meget rig købmand fra Hamborg, Gustav Moeller. Han var samtidig konsul for den sydamerikanske stat, Uruguay. Derfor fik villaen navnet Montevideo. I 1911 var den tyske kejser Wilhelm d. 2 på besøg i villaen. Han havde et følge på 11 store ***orlogsfartøjer**, som alle lå for anker på flådestationen i Mürvik.

Ikke langt fra denne villa lå også to andre villaer, villa *Olinda* og villa *Lona*, bygget i 1889. Disse villaer fungerede under krigen som sommerboliger for den tyske riges befaldsmægtigede, Dr. Werner Best. Man kan tage en afstikker op i Kollund Østerskov og se nærmere på skovområdet, hvor flere betydningsfulde, tyske værnemagtsofficerer og gesandter har opholdt sig mod krigens slutning.

Tæt derpå oprettedes senere 5 boliger til grænsegendarmene, som havde nok at lave med at kontrollere trafikken på fjorden og området omkring Okseøerne.

Okseøerne i Sønderhav

Lige udenfor Sønderhav ligger de to Okseøer, hvis historie er spændende.

Foto 21. Store Okseø

Foto 22. Lille Okseø

Okseøerne kan man nå med en lille færge. Øerne har været beboet siden stenalderen. Fund vidner om stor aktivitet på øerne. Rundt om i fjordområdet har der gennem mange århundreder været vigtige skovområder, der skulle forsyne værfterne i Flensborg og Aabenraa med træ til skibsbyggeri. Enkelte steder oppe bagved Sønderhav kan man tage en afstikker og se gamle ege på 300 år, der endnu står.

Men på Okseøerne var der græsningsarealer, deraf navnet. Fra slottet Duborg ved Flensborg havde man tilsyn med kvæg, der græssede i fx 1411, men øerne nævnes allerede i Kong Valdemar Sejrs jordebog fra 1213, hvor øerne var kongelig ejendom. I 1412 besøgte Danmarks dronning Margrethe d. 1 Flensborg i forbindelse med forhandlinger. Sagnet fortæller, at hun blev syg kort tid efter, ***sandsynligvis** med pest, bragt til øerne og døde der. Man plantede en ***hvidtjørn** for at advare andre søfarende om ***smitterisiko** og sagnet fortæller også, at man fandt knoglerester under tjørnen ved en udgravning i 1881. Margrethe kunne det dog ikke være, for hendes lig blev bragt til Roskilde Domkirke i 1413.

Også Frederik. D. 7 besøgte Store Okseø i 1863, mens han boede på Lyksborg slot. Den daværende ejer L.C. Isaack havde ***kvæg** gående på øerne og et lille gæstgiveri. Det fortælles, at Frederik d. 7 blev indbudt på kaffe og grog efter at de havde ***fornøjede** sig over "at nu var der to konger på øen". Gæstgiveriet blev dog ødelagt ved den store stormflod i 1872, hvor alt blev raseret og oversvømmet.

Efter krigen i 1945 husede øerne danske modstandsfolk og senere købte Lærereforeningen i København bygningerne til koloni. Øerne blev besøgt af mange under en god, lang isvinter i slutningen af 1990-erne, hvor man kunne gå fra stranden til øerne på isen. Øerne har også sidste år været kulisse for et dansk/tysk filmprojekt, som kunne ses på ZDF i 2021. (Tod von Freunden, serie).

Er man nu blevet sulten efter så mange historier og kilometer kan man enten tage madpakken frem eller gå på besøg i Annies kiosk. Der er altid mennesker, der skal have stillet den lille sult, - og en sommeraften er det vellidt udflugtssted også for lokalbefolkningen.

Foto 23. Annies kiosk

Dette var afslutningen på 1. del af vores tur. Vi slutter af med at spise vores medbragte mad og nyder det fine vejr og udsigten over Flensborg Fjord. En selfie måtte der til og vi glæder os til de næste oplevelser, hvor vi vil hellige os kunsten og naturligvis den flotte natur. Vi begynder turen i Rønshoved og går over Egersund til Broagerland.

På gensyn

Hilsen

Sølvi og Anette